

**ЄВСТАХІЙ СТРУК ЯК УЧАСНИК
НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ
В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ ст.**

Роман Мельник

Інститут гуманітарних та соціальних наук
Національного університету “Львівська політехніка”
romanmelnyk@ukr.net
<http://orcid.org/0000-0002-7791-229X>

Віра Мельник

Львівський національний медичний
університет імені Данила Галицького
virakamjanka@ukr.net
<http://orcid.org/0000-0002-9622-5065>

© Мельник Роман, Мельник Віра, 2020

Стаття присвячена проблемі збереження історичної пам'яті та дослідження розвитку національно-патріотичного руху в Галичині на початку ХХ ст. У статті проаналізовано життя та діяльність Євстахія Струка у період 1909–1941 рр., показано його роль у національно-визвольному русі українців у першій половині ХХ ст.

Ключові слова: Євстахій Струк, “Тюрма на Лонського”, Львівський медичний інститут, національно-патріотичний рух, Галичина, Верхнє Синьовидне.

**EUSTAKHY STRUK AS A PARTICIPANT
OF THE NATIONAL LIBERATION MOVEMENT
IN THE FIRST HALF OF THE XX CENTURY**

Roman Melnyk

Institute of the Humanities and Social Sciences
Lviv Polytechnic National University
romanmelnyk@ukr.net
<http://orcid.org/0000-0002-7791-229X>

Vira Melnyk

Danylo Halytsky Lviv National Medical University
virakamjanka@ukr.net
<http://orcid.org/0000-0002-9622-5065>

© Melnyk Roman, Melnyk Vira, 2020

The article is devoted to the problem of preserving the historical memory and exploring the development of the national-patriotic movement in Galicia in the early XX century. The first days of the establishment of Soviet power in Ukraine in the first half. Twentieth century. characterized by the beginning of political repression of the region. Terror was at once intentional and organized. At the sight of Soviet power, virtually all sections of the Ukrainian nation, namely the intelligentsia, the military, politicians, doctors, church and cultural figures, as well as the peasantry, appeared. Studying biographical facts about the life and activities of the fighters for the freedom and independence of Ukraine significantly supports patriotism and the national idea. The article analyzes the life and activities of Eustachian Struk in the period 1909–1941, and shows his role in the national liberation movement of Ukrainians in the first half of the XX century. Struk's activity as an enlightened Ukrainian intellectual, who participated in the formation of Plast, the OUN, traversed the camps, worked hard to develop a national idea. The article also examines activities at the Lviv Medical Institute, from professional responsibilities to maintaining patriotic attitudes among employees and the judiciary. Particular attention is paid to the

study of Eustachius in 1941, when he used his official position to act against the Soviet authorities, realizing that the consequence would be loss of work, peace for relatives and even the cost of living. The order freed about forty students of illegally imprisoned medical students who were preparing to be executed by one order. As a result of Eustachius, the force was taken out of the workplace, “dragging the corridors and stairs of the Institute”, and then waiting for him the walls of “Prison on Lons”. Eustachian Struck is questioned, often using torture methods, as evidenced by the loose skin on his back and the numerous bruises. In June 1941, German troops were approaching Lviv, and the Soviet authorities realized that it was necessary to leave positions and to trace the traces of their crimes. At this time, about five thousand political prisoners were being held in the prisons of Lviv, and it was impossible to take them to the East together with the closest surroundings of Soviet power in the Lviv region. One mass shooting was found out. Among those shot was Eustachius Struck. Later, his wife identifies the body and buries it in the Lychakiv Cemetery. And son Danilo will become a professor at the University of Toronto, where he will publish a multi-volume encyclopedic publication about his native Ukraine, which contains an article about his father.

Key words: Eustachy Struk, “Prison on Lonsky”, Lviv Medical Institute, national-patriotic movement, Halychyna, Verkhnie Synovydne.

Постановка проблеми. Перші дні встановлення радянської влади в Україні в першій пол. ХХ ст. характеризувалися початком політичних репресій регіону. Терор відразу мав цілеспрямований та організований характер. Під прицілом радянської влади опинилися практично усі верстви української нації, а саме інтелігенція, військові, політики, медики, церковні та культурні діячі, а також селянство. Вивчення біографічних фактів з життя та діяльності борців за волю та незалежність України значно підтримує патріотизм та національну ідею.

Політичні репресії проводилися, на основі ідеології та норм “революційної законності”, яка була запроваджена у СРСР у 1920–1930-х роках. Здебільшого цей принцип ґрунтувався на “революційній доцільності” у боротьбі з контрреволюцією. Кримінальний кодекс УСРР доповнювався новими статтями та тлумаченнями нових складів злочинів.

Наукова новизна статті полягає в тому, що у публікації зроблено спробу проаналізувати злочини радянської влади в Україні на прикладі життя та діяльності Євстахія Струка.

Об’єктом дослідження виступають націоналістично-пропагандистські дії та проукраїнські погляди Євстахія Струка, в яких простежуються думки свідомого патріота й активного громадського діяча.

Предмет дослідження – життя та діяльність Євстахія Струка, пластуна, провідника та засновника ОУН, члена “Доросту” Рідної школи, в’язня Берези Картузької, адміністративного директора медінституту м. Львів та жертви розстрілів 1941р у “Тюрмі на Лонського”.

Мета статті – на прикладі Євстахія Струка дослідити національно-патріотичний рух на західно-українських землях на початку ХХ століття.

Тема дослідження національно-патріотичного руху в історичних персоналіях недостатньо досліджена в сучасній науковій літературі.

Аналіз досліджень. Історіографія національно-патріотичного руху Західної України на початку ХХ століття представлена працями Ю. Сливки, Яр. Дашкевича, П. Максимука, Р. Осінчука, [Сливка, Дашкевич, Максимук, 1993] проте у працях цих

авторів ми не зустрічаємо окремої біографічної інформації. Детальніші історичні події цього періоду на Сколівщині представлені у працях З. Матисякевича [Матисякевич, 1998], Яр. Матійчин [Матійчин, 2012], Г. Дем’яна [Дем’ян, 1996], Р. Фодоріва [Федорів, 1990], Т. Яремчук [Яремчук, 2001]. Біографістами Євстахія Струка можна вважати Яр. Ганіткевича [Ганіткевич, 2014], В. Глинчака [Глинчак, 2005], А. Корчинського [Корчинський, 2002], А. Кравця [Кравець, 2002], З. Масного [Масний, 2004], В. Струка [Струк, 1990]. Але варто відзначити, що кожен з авторів старався дослідити окрему проблематику, а для аналізу та дослідження національно-патріотичних впливів потрібно проаналізувати та охарактеризувати життя та діяльність загалом.

Виклад основного матеріалу. Євстахій Струк став однією з численних жертв політичних репресій на території підрадянської України. Народився він 22 вересня 1909 р. в смт. Верхне-Синьовидне, Сколівського району, Львівської області. Саме там, він закінчив перші чотири класи школи та пройшов курси підготовки до гімназії у “Рідній школі”. Згодом Євстахій навчається у Рогатинській гімназії, а після її закінчення здобуває освіту у “Львівській політехніці” [Струк, 1990: 20]. Одразу ж після навчання у Львові Струк відвідав Італію, де також студіював.

Після закінчення навчання працював у візничому кооперативі “Гарма”, яка виготовляла галантерейні вироби. Пізніше керував відділом “Ярини та овочів” у Центросоюзі – “провадив закуп та збут” продукції [Мартюк, 1973: 102].

Євстахій з юності був національно свідомим та брав активну участь у житті різних патріотичних організацій району, а саме в 3 курені УУСП “Лісові чоти”, 10 курені УУСП “Чорноморці”, був членом підпільного Пласту і організатором Доросту “Рідної школи”. Він з юних років став у ряди борців за незалежну Україну, за що його почала переслідувати польська влада.

Є. Струк одразу ж після створення ОУН вступає до організації, бере активну участь у боротьбі, за що опиняється у концентраційному таборі Береза Картузька. Табір був створений польською владою у

1934 р. на території Західної Білорусі, як місце поза-судового інтернування супротивників керівного режиму. Саме тут було розстріляно разом з родиною українського медика та громадського діяча Петра Роцинського та лікаря Петра Сайкевича. Євстахій Струк польським судом був засуджений до страти, але за допомогою членів ОУН зумів втекти [Глинчак, 2002].

22 червня 1939 року Євстахій одружився з Дарією Букачевською, взяв шлюб у Соборі святого Юра у Львові. Молоде подружжя проживало у будинку за адресою вул. Кульпарківська, 71 [Глинчак, 2005]. У шлюбі вони прожили 2 роки, у них народився син Данило.

У 1938–1941 роках він мешкає у Львові та працює адміністративним директором медичного інституту. “Належав до радянської номенклатури і щоранку за ним приїжджало службове авто” так згадує цей період дружина Дарія [Струк, 1993: 69]. 5 квітня 1940 року у Євстахія і Дарії народився син Данило.

Вперше в документації Львівського державного медичного інституту згадка про Струка з'являється 23 січня 1940 р. “Наказ № 308. Помічник Директора Львівського Державного медичного інституту по адміністративно-господарській частині тов. Струк Є.” [ДАЛО, Ф.203: 276]. З 12 до 27 лютого 1940 р. Струк перебував з робочим візитом у Києві. “Наказ № 4365 по ЛДМІ з 5 лютого 1940 р. Відрядити тов. Струк Євгена Даниловича пом. Директора Львівського Державного медичного інституту по адміністративно-господарській частині до Києва за викликом Нарком здоров'я на час від 12–27 лютого 1940 р. Директор ЛДМІ Д-р. О.Ф. Макаренко” [ДАЛО, Ф.203: 347]. Важливим є також простежити та зрозуміти обов'язки, які було покладено на Євстахія, як помічника директора. У статуті Інституту від 1940 р. Ст. 44 вказано, що “Помічник директора по адміністративно-господарській частині затверджується начальником управління учбових закладів Народного Комісаріату Охорони здоров'я УРСР на подання директора. До обов'язків помічника директора входить: а) безпосереднє керівництво роботою господарських і культурно-побутових установ і нагляд за порядком і санітарно-гігієнічним станом аудиторій, лабораторій, кабінетів, гуртожитків, їдалень і т. д.; б) керівництво будівництвом, капітальним і поточним ремонтом; в) забезпечення кафедр, лабораторій, кабінетів, господарських та культурно-побутових установ устаткуванням, інвентарем і матеріалами; г) укладання договорів і представництво з господарських питань за дорученням директора.

Несе відповідальність перед директором за правильну постановку лікувального процесу в клініках, медико-санітарну і адміністративно-господарську діяльність і їх допоміжних установ. [ДАЛО, Ф. 203: С. 7] Отже, можемо зрозуміти, що вся

відповідальність, яка стосувалася адміністративно-господарської роботи в медичному інституті була покладена на Євстахія Струка. Накази інституту 1940 р., що стосувалися господарської частини та підбору кадрів з адміністративно-господарської частини підписував сам Струк.

З 5 по 25 травня 1940 р. у Львові відбувається масовий легко-атлетичний крос, у ньому бере участь ЛДМІ. Для організації підготовки призначено організаційний комітет: Терещенко М. М. – голова, Норов І. Ф., Струк Є. Д., Богоніс Т. І., Барановський Т. Т., Домбачевська [ДАЛО, Ф.203: 54].

Наказом директора ЛДМІ № 1126 від 14 травня 1940 р. було затверджено склад дирекції. Пункт 9 у цьому наказі “Струк Є. Д. – помічник директора по адміністративно господарській частині... Засідання дирекції тричі на місяць 4, 14, 24 о 8.00” [ДАЛО, Ф.203: 420].

Протягом усього періоду роботи у Львівському медичному інституті Є. Струк активно продовжував свою діяльність як зв'язковий ОУН.

У червні 1941 р. Львівський медичний інститут вже функціонує як повноцінний самостійний заклад. На кафедрах і в клініках інституту працюють Маріян Панчишин, Максим Музика, Леонтій Максимонько, Роман Осінчук та інші медики. В цей період місто є радянським і на його території порядку НКВС, ситуація на фронті змінюється і Львів готується до входу німецьких військ. Відомо, що у 40-ві роки студенти і медичного, й інших навчальних закладів Львова зникали з лекцій, вулиць, гуртожитків та власних домівок, а опинившись у тюрмах НКВС часто не поверталися живими. Викладачів Львівського медичного інституту часто викликають на розмови у відповідні органи, схиляють до написання так званих “зізнань”. Коридори інституту і його навчальних-клінік заповнили люди в штатському, спостерігають, оглядають, перевіряють [Глинчак, 2005]. Струк знав, що за ним, як і за іншими працівниками медичного інституту, який вважався “найгіршою шайкою націоналістичних бандитів”, пильнують енкаведисти, знав, що на нього написані доноси. Через своїх товаришів дізнався, що рідний брат Микола Струк перебуває в тюрмі на Лонцького. Підозрівав, що може бути виселений разом з родиною, і, здавалось, що сім'я була готова до цього – жила на спакованих валізах [Глинчак, 2002]. Цей період у своїх спогадах описує Роман Осінчук: “ми розмовляли з Струком про небезпеку арешту, знали про загрозу, що нависла над ними. Та мали надію, що коли Львів займуть німецькі війська, жити буде легше і безпечніше. Надіялись, що нові завойовники дозволять будувати Україну, як самостійну державу” [Осінчук, 1996: 44].

У день свого останнього в житті арешту Євстахій радів “Скоро будуть німці! Ми врятовані!”. Та-

кими словами він заспокоїв дружину перед від'їздом на роботу і з того часу живим вона його більше не бачила. 22 червня 1941 року Євстахій поїхав на роботу в медінститут. Пам'ятаючи, що в цей день два роки тому вони повинчалися з Дарією, прислав їй букет півоній зі своїм водієм і записку – “ситуація виглядає так, що я затримаюсь в шпиталі” [Ганіткевич, 2014: 88].

Проте ситуація на фронті склалася таким чином, що до Львова підходили німецькі війська, і це змушувало російських військових утікати на схід. Звичайно, що політичні в'язні, котрі були так не вигідні Кремлю та енкаведистам, розстрілювалися. І свідченням цього є не одна тисяча розстрілів у “Тюрмі на Лонського” у Львові, а також численні вбивства націоналістів по всій лінії відступу російської армії. Наприкінці червня 1941 року енкаведисти заарештували 50 студентів медичного інституту у Львові. Їх звинуватили в тому, що “студенти стріляли по червоноармійцях з вікон гуртожитку”. Будинок, в якому перебували під арештом студенти, належав медичному інституту у Львові на вулиці Чарнецького, 30 (тепер – вул. Винниченка) [Аскольд, 1992: 5].

Євстахій розумів, що радянська влада захоче вбити молодих в'язнів, тому віддав наказ коменданту гуртожитку Мелешун “До п'яти хвилин звільнити приміщення, яке забирає військо”. Військові, повіривши наказу, звільнили студентів. Через кілька хвилин після звільнення будинок оточили енкаведисти, а коли зрозуміли, що підвали пусті, заарештували коменданта та почали шукати автора “наказу про звільнення” [Ганіткевич, 2014: 91]. Євстахій, напевно, давно розмірковував над звільненням студентів, а коли зрозумів, що німецькі війська наступають на Львів, вирішив рятувати студентів від кривавих розстрілів енкаведистів. Він розрахував вправно все до хвилини, тільки не думав, що у радянської влади залишиться ще час для розправи над ним. 25 червня 1941 року Євстахія Струка було заарештовано. В цей час у тюрмах Львова за деякими з джерел близько 5 тис. осіб. Розстріли політв'язнів відбувалися потягом 30 червня – 2 липня 1941 р.

Через кілька днів, як і розрахував Є. Струк, німецькі війська вже у Львові. Саме вони, знімаючи документальний фільм про злочини радянської влади, відчиняють двері “Тюрми на Лонського”, за якими зникали національно свідомі мешканці Львова, де їх за політичні погляди піддавали тортурам. Тут німецькі військові у підвалі в'язниці знаходять тисячі розстріляних тіл і дозволяють їх винести на подвір'я для опізнання родичами. В ці дні, здається, усі мешканці Львова побували там, шукали безвісти зниклих, ув'язнених, засуджених. Закатували тут у червні 1941 р. і Євстахія Струка [Свідзинська, 1997: 41].

“У Львівських тюрмах НКВД 5 липня 1941 р... Нище подається низка імен, розстріляних енкаве-

дистами у Львові людей, родини яких відшукали між убитими своїх родичів і про смерть яких появились клепадри на мурах Львова: ... 4) Євстахій Струк, 32 роки., б. пластун, директор Медінституту” [Яремчук, 2001: 4]

Тіло знайшла дружина Дарія між тисячами закатованих жертв, з обдертою шкірою на плечах, ногах, підборідді. “Вже в суботу 29 і в неділю 30 червня, тобто ще перед приходом німецької армії, люди оглядали закатованих і шукали родичів та знайомих. Дарія з дружиною чоловікового брата також пішли шукати членів своєї сім'ї” [Масний, 2005: 60].

Цей день згадує так Розалія Струк, дружина брата Євстахія: “Трупи витягами з ями і клали рядами. Стояв жажливий сморід і божевільний крик. Ми з Дарією знайшли тут ще й Степана Масного – сина сестри” [Кравець, 2002: 7]. Жінки впізнали Струка за вродженим сивим пасмом волосся на лівій скроні, а його племінника Степана – за залишками одягу.

Серед тисяч скалічених, розстріляних енкаведистами людей, родини відшукали своїх родичів і про їхню смерть з'явилися клепадри на мурах Львова. Така сама клепадра була і на Євстахія Струка.

Похований Євстахій Струк 3 липня 1941 року на Личаківському кладовищі, поле № 84.

Дружина Дарія разом із сином Данилом проживала у Львові, а у 1945 р. з наближенням лінії фронту вирішила виїхати з міста і поповнила один із таборів для переміщених осіб у Німеччині. Згодом їй вдалося переїхати до Америки. Тут син Євстахія успішно закінчує Гарвардський університет, а пізніше стає професором україністики в Торонтському університеті. Данило Струк видав багатотомне видання енциклопедії про Україну англійською мовою і в цій енциклопедії і стаття про його батька Євстахія Струка [Struk, 1993: 69].

У головному корпусі Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького та у рідному селі Євстахія Струка встановлено меморіальні дошки пам'яті Євстахія Струка і врятованих ним 50 студентів.

1. Державний Архів Львівської Облaсті, Ф.Р-203. Оп. № 1, 2 9 січня 1940–17 лютого 1940 500 лист. Книга 6. Загальна канцелярія. Накази по медінституту 1 том. 276 ст. 2. Аскольд, (1992). Свічка... Щоб жили інші. Львів. 3. Ганіткевич, Я. (2014). Професори-лікарі Львівського медичного факультету університету / Медичного інституту – місцеві українці. Львів. 4. Глинчак, В.(2002). Євстахій Струк – подвиг заради життя... Львів. 5. Глинчак, В. (2005). Помста Данила Струка. Львів. 6. Дем'ян, Г. (1996). Повстанський митролог Сколівщини. Сколівщина. Львів. 7. Свідзинська, О. (2014). До 70-х роковин жахливого знищення політичних в'язнів по тюрмах України. Львів. 8. Свідзинська, О. (1997) Історично-пластовий календар. Київ. 9. Корчинський, А. (2002). Патріотами народжуються. Сколе. 10. Кравець, А. (2002). Пам'ять про героїв

живе в серцях нащадків. Львів; 11. Сливка Ю., Дашкевич Я., Максимук П. (1993). Літопис нескореної України: документи, матеріали, спогади. Львів. 12. Мартюк, І. (1973). Центросоюз. Союз Кооперативних Союзів у Львові в роках 1924–1944. Спогади співучасника праці й змагань українського кооперативного руху. Джерсі Сіті. 13. Масний, З. (2002). Нові сторінки літопису наших звитяг. Львів. 14. Масний, З. (2005). Увіковічення подвигу. Львів. 15. Масний, З. (2004). Ціна подвигу – п'ятдесят врятованих життів. Львів. 16. Матисякевич, З. (1998). Синевідсько Вижне. Історія селища від найдавніших часів і до наших днів. Львів. 17. Матійчин, Я. (2012). Верхнє Синьовидне у боротьбі за волю України. Львів. 18. Матійчин, Я. (2014). Моя коса залишилась в руках у енкаведистів. Львів. 19. Осінчук, Р. (1996). Вибух Другої світової війни та перша большевицька окупація Західної України (1939–1941 рр.). Львів–Нью-Йорк. 20. Осінчук, Р. (2010). Організація охорони здоров'я у Львівській області (1939–1941 рр.). Львів. 21. Павловський, М. П. (2010). На схрещених дорогах життя Софії Парфанович. Львів. 22. Струк, В. (2004). Родинне дерево Струків. Стрий. 23. Федорів, Р. (1990). Могила на Україні. Львів. 24. Федущак, І., Романів, О. (1996). Західноукраїнська трагедія 1941. Львів–Нью-Йорк. 25. Яремчук, Т. (2001). Їм сурми не грали. Київ. 26. Struk E. (1993) *Encyclopedia of Ukraine*. Toronto; Buffalo; London.

References

1. State Archive Of Lviv Region, F. G-203. Op. no.1,2 9 Jan 1940-17 February 1940 500 sheet. Book 6. Shared office. Orders from medical school 1. 276cm. 2. Askold, (1992). *The Candle... So that others can live*. Lviv. 3. Ganitkevich, J. (2014). *Professors-doctors of Lviv medical University / Medical Institute – local Ukrainians*. Lviv. 4. Glinchak, V. (2002).

Eustachy Structure is the feat for life. Lviv. 5. Glinchak, V. (2005). *Revenge Of The Danylo Struk*. Lviv. 6. Damian, G. (1996). *Rebel martirolog of Screwdini. Scolavino*. Lviv. 7. Syjetska, A. (2014). *To the 70-th anniversary of the terrible destruction of political prisoners in prisons of Ukraine*. Lviv. 8. Syjetska, A. (1997). *Historical formation calendar*. Kyiv, 1997. 9. Korchinsky, A. (2002). *Patriots are born*. Skole. 10. Kravets, A. (2002). *The memory of the heroes live in the hearts of posterity*. Lviv. 11. Y., Slyvka, Y., Dashkevich, P., Maksymuk. (1993). *Chronicle of the unconquered Ukraine: documents, materials, memories*. Lviv. 12. Martyuk, I. (1973). *The Centrosoyuz. The Union of Cooperative Unions in Lviv in the years 1924–1944. The memories of partner work and struggle of the Ukrainian cooperative movement*. Jersey City. 13. Greasy, Of. (2002). *New page chronicle of our victories*. Lviv. 14. Fatty, (2005). *The Perpetuation of the feat*. Lviv. 15. Greasy, O. (2004). *The Price of heroism – fifty rescued lives of Lviv*. 16. Matijevic, From. (1998). *Sinevirskoe Of Vigna. The history of the village from ancient times to the present day*. Lviv. 17. Matichin, J. (2012). *Verkhneye sinevidnoye in the fight for freedom of Ukraine*. Lviv. 18. Matichin, J. (2014). *My spit was left in the hands of the NKVD in Lviv*. 19. Osinchuk, G. (1996). *The bombing of world war II and the first Bolshevik occupation of Western Ukraine (1939–1941)*. Lviv – New York. 20. Osinchuk, G. (2010). *Health Organization in Lviv region (1939–1941)*. Lviv. 21. Pavlovsky, N. P. (2010). *The crossed roads of life Sofia Parfenovich*. Lviv. 22. Struk, V. (2004). *Family tree Struct. Stryy*. 23. Fedoriv, G. (1990). *Grave in Ukraine*. Lviv. 24. Fedemac, I., Romanov, A. (1996). *The Western tragedy of 1941*. Lviv–New York. 25. Yaremchuk, T. (2001). *Named pipes are not played*. Kyiv. 26. Struk, E. (1993). *Encyclopedia of Ukraine*. Toronto; Buffalo; London.